

veraset hakkı doğurma bakımından muvâlât akdinden daha güçlü bir bağdır ve hiç kimse yaptığı bir akidle kendi malı üzerindeki başkasına ait hakkı iptal etme yetkisine sahip değildir. Zevî'el-erhâmdan kimse bulunmaması durumunda muvâlât akdiyle velâ hakkına sahip olanlar mirasçı kabul edilir.

Tarihsel süreçte her iki şekliyle velâ, yabancıların müslüman toplumla kaynaşım bütünlüğünü sağlamada önemli rol oynamış; bir yandan onlara bir tür sosyal güvence ve kimlik verirken diğer yandan suç engellemek amacıyla onları denetim altına sokmuş, suç işlemeleri halinde de mağdur tarafın haklarının zayı olmasının önüne geçmiştir. Dolayısıyla yabancıların devletle dikey uyrukluk ilişkisinin yanı sıra toplum içinde bir yatay ilişkiler geliştirmelerini sağlayan velâ bağı nimet-külfet dengesi çerçevesinde her iki tarafa da yükümlülükler ve haklar getirmiş, bugünkü sosyal güvenlik ve dayanışma fonksiyonuna benzer bir rol üstlenmiştir. Bu sebeple günümüzde velâ müessesesi hem müslüman âlimlerin hem de şarkiyatçı çevrelerin ilgisini çekmiştir. Ahmed Tâhâ es-Senûsî ve Mustafa Ahmed ez-Zerkâ gibi çağdaş âlimler sigortanın meşruiyeti çerçevesinde yapılan tartışmalarda her ikisinin de bir tür sosyal güvenlik sistemi oluşunu dikkate alarak muvâlât akdini sigorta sisteminin cevazına delil göstermişlerdir (Zerkâ, I, 560-561). Öte yandan İslâm'ın ilk asırlarına ilgi duyan pek çok şarkiyatçı velâ konusunu muhtelif değerlendirmelere tâbi tutmuş ve bilhassa kökeni hakkında farklı tezler ileri sürmüştür. Hollanda'da Nijmegen Katolik Üniversitesi (Nijmegen Radboud Üniversitesi) tarafından 2001 yılında düzenlenen bir konferansta İslâm'ın ilk dört asrı boyunca sosyal, kültürel ve hukuksal boyutlarıyla velâ müessesesi ele alınmış ve burada sunulan tebliğler yayımlanmıştır (bk. bibl.).

Velâ ve muvâlât terimleri literatürde ayrıca "dost edinme, ittifak kurma" anlamlarında kullanılır ve bu kavram altında kimlerle nasıl dostluklar kurulacağı, özellikle yahudileri ve hıristiyanları dost ve müttefik edinmenin hükmü inceleme konusu yapılmıştır. Bu anlamıyla velâyı ele alan Cum'a Ali el-Hûlî *el-Velâ' fi'l-İslâm* (Kahire 1984), Muhammed b. Saîd b. Sâlim el-Kahtânî *el-Velâ' ve'l-berâ' fi'l-İslâm* (Riyad 1404/1984), Mihmâs b. Abdullah b. Muhammed el-Cel'ûd *el-Muvâlât ve'l-mu'âdat fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye* (I-II, Mansûre 1407/1987), Abdullah b. İbrâhîm

et-Tarîkî *el-Velâ' ve'l-'adâ fi 'alâkati'l-müslim bi-ğayri'l-müslim* (Riyad 1411/1991) ve Zekerîyyâ Abdürrâzîk el-Masrî *Maqâlât fi'l-velâ'* (Beyrut 1414/1994) adlarıyla eserler yazmıştır. Muvâlât terimi Hanbelî ve Mâlikî fıkhihinde "abdestin farzlarından biri sayılan organların ardarda yikanması" anlamında da kullanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 102-103, 340; Şâfiî, *el-Üm*, IV, 71, 78-79, 116-117, 125-135, 211, 276; V, 188, 281; VI, 112, 116, 161, 183-189, 225-226; VII, 65, 136, 224-225, 232, 260; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I, 299; III, 347-382; İbn Balabân, *el-İhsân fi takrîbi Şahîhi İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1412/1991, XI, 326; *Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), II, 289, 344; III, 3-7, 143-148, 188-189, 196-197; IV, 154, 255, 263-264, 326, 336; V, 8, 192; İbn Ebû Zeyd, *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv v.dğr.), Beyrut 1420/1999, XIII, 237-273; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 379; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Mebsût fi fıkhi'l-İmâmiyye* (nşr. M. el-Bâkır el-Behbûdî), Tahran, ts. (el-Mektebetü'l-Murtazaviyye), IV, 93-108; VI, 70-71; Serahsî, *el-Mebsût*, VIII, 81-125; XXX, 38-46, 230; Kâsânî, *Bedâ'î'*, IV, 66, 159-173; VII, 256, 343-344; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, III, 271-275; IV, 229; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1413/1992, IX, 214-255; Bedreddin el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Kahire 1348, IV, 221-227; IX, 45, 90; XXIII, 251-259; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm*, İstanbul 1300, II, 42-47; Süyûtî, *el-Bedrü'l-lezî'î* *mine'l-velâ* (nşr. Saîd Muhammed el-Lahhâm), Beyrut 1417/1996; Ganîzâde Mehmed Nâdirî, *Mektûb fi reddi mes'ele'l-velâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 682, vr. 387^b-388^b; *Mecmûatü'l-fevâid ve'l-fetâvâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 914, vr. 71^b-72^b; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), III, 76; VI, 119-128, 762-764; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedid*, Dımaşk 1967-68, I, 559-561; D. Brion Davis, *The Problem of Slavery in Western Culture*, New York 1969, s. 53-60, 66, 101, 106, 262-272, 282-288; P. Crone, *Roman, Provincial and Islamic Law*, Cambridge 1987, s. 35-99; Mahmûd el-Mikdâd, *el-Mevâli ve nizâmü'l-velâ' mine'l-Câhiliyye ilâ evâhiri'l-'aşri'l-Ümevî*, Dımaşk 1988, s. 32-72, 103-208, 301-305; Cemâl Cevde, *el-Evâ'u'l-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye li'l-mevâli fi şadri'l-İslâm*, Amman 1409/1989, s. 13-106, 143-154, 175-188, 199-205, 213; Hasan Malay, *Çağlar Boyu Kölelik (Eski Yunan ve Roma)*, Ankara 1990, s. 263-290; A. Cilardo, "The Transmission of the Patronate in Islamic Law", *Miscellanea Arabica et Islamica* (ed. F. de Jong), Leuven 1993, s. 31-52; *Patronate and Patronage in Early and Classical Islam* (ed. M. Bernards - J. Nawas), Leiden 2005; U. Mitter, "The Origin and Development of the Islamic Patronate", a.e., s. 70-133; a.mf., *Das frühislamische Patronat: Eine Studie zu den Anfängen des islamischen Rechts*, Würzburg 2006, s. 147-544; Ahmet Ali Korkmaz, *Molla Hüsrev'in 'Velâ' Hakkındaki Görüşleri ve Bu Konuda Osmanlı Âlimleri Arasında Yapılan Tartışmalar: Velâ Risaleleri Çerçevesinde* (yüksek lisans tezi, 2009), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Wael B. Hallaq, "The Use and Abuse

of Evidence: The Question of Provincial and Roman Influences on Early Islamic Law", *JAOS*, CX/1 (1990), s. 79-91; Abdulkemir Ünalın, "İslâm Hukukunda Muvâlât Akdi ve Sigorta Açısından Değerlendirilmesi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/1, Diyarbakır 2008, s. 1-17; Hasan Özer, "Molla Hüsrev'in *er-Risâle fi'l-velâ'sı*, Molla Gürânî'nin Reddiyesi ve Molla Hüsrev'in Cevabı: Tahkiki Neşir", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 24, İstanbul 2010, s. 173-207; "Velâ", *Mv.F.*, XLV, 119-134.

ŞÜKRÜ ÖZEN

VELÂYET

(bk. VELİ).

VELÂYET

(الولاية)

Hukukî yetki anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "yakın olmak, yakınlık" anlamındaki **vely** kökünden türeyen **velâyet** "sevmek; yönelmek, yardım etmek; bir işin sorumluluğu kendi üstünde olmak" mânalarına da gelir. Velâyet hakkına sahip olan kişiye **velî** denir. Aynı kökten "veliye" fiilinin biri velâyet, diğeri **vilâyet** şeklindeki masdarları arasında bir anlam farkının bulunup bulunmadığı konusunda Arap dilleri iki ayrı yaklaşım ortaya koymuştur. Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ gibi bazı dilciler bunların birbirinin yerine kullanılabileceğini söylerken İbnü's-Sikkît gibi dilciler birincinin daha çok "yardım etme" (nusret), ikincisinin "otorite" (sultan) içeriği taşıdığını ileri sürmüştür. İkinci görüş sahiplerine göre velâyet masdarından **velî**, vilâyet masdarından daha çok **vâli** ismi türetilir. Vilâyet kelimesinin "tedbir, kudret, fiil" anlamlarını ima ettiğini, bunları kendisinde toplamayan kişi için vali isminin kullanılamayacağını öne süren İbnü'l-Esir de bu ayrımı benimsemektedir. Yine Allah'ın isimleri arasında hem velî hem de vâlinin yer alması velâyetle vilâyetin anlamlarında fark gözetildiği kanaatini desteklemektedir. Allah'ın isimlerinden velînin anlamı konusunda öne sürülen iki yorumdan biri "yardım eden" (nâsir), diğeri "kâinatın işleri kendi uhdesinde bulunan ve o işleri yürüten" şeklindedir. Cenâb-ı Hakk'ın vâli ismi "her şeye sahip olan ve her şey üzerinde tasarrufta bulunan" anlamındadır. Âyetlerde ve hadislerde velâyet yanında aynı kökten türeyen "velî, vâli, evliyâ, mevâlâ, mevâli, tevelli" kelimeleri de geçmektedir (meselâ bk. el-Bakara 2/107; el-Enfâl 8/40; er-Ra'd 13/11; el-Kehf 18/44; el-

Ahzâb 33/5; en-Necm 53/29; Müslim, "Nikâh", 64-68; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 26). "Vellâ" ve "tevellâ" gibi fiiller velâyet kökünden gelmekle birlikte "an" harf-i cerriyile kullanıldığında "yüz çevirmek, uzak durmak" mânalarına gelir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 533-535).

Velâyet fıkhıta "rızası olup olmadığına bakılmaksızın bir sözün başkası hakkında geçerli ve sonuç doğurucu kılınması" (tenfiz) demektir. Bir tür şer'î yetki olarak nitelendirilebilen velâyet, İslâm hukukunun değişik alanlarında asıl anlam sabit kalmakla birlikte konunun mahiyetine göre bazı farklılıklar gözetilerek kullanılır. Meselâ kamusal boyutu olan yargılama (kazâ) ve hisbe gibi işler yanında alım satım ve evlenme gibi birçok hukukî işlem de yine hukukî bir yetkinin (velâyetin) bulunması şartıyla icra edilebilir. Yeterlilik şartını taşıyan, kadılık ehliyetine sahip her hukukçu kendi başına yargılamada bulunmaz. Yargı görevini icra edebilmesi için kamu otoritesi tarafından yetkilendirilmesi (tevlîye) gerekir. Kazânın "genel velâyetten kaynaklanan bağlayıcı söz" diye tanımlanması konunun bu yönüne işaret amaçlıdır. Hisbe vb. kamu görevleri için de aynı durum söz konusudur. Mülkiyetin "madî ve şer'î tasarruflarda bulunmaya imkân veren hukukî güç" şeklinde tanımlanması ve kişinin bu sayede mâmelekinde istediği gibi tasarruf edebileceğinin belirtilmesi mülkiyetin de genel anlamda velâyet kapsamında görülmesinin bir sonucudur. Şahitlik de bir tür velâyet sayıldığından meselâ gayri müslimlerin müslümanlar, kölenin hürler hakkında şahitlik yapamayacağı kabul edilir; hatta bazı alanlarda kadının şahitliğine kısıtlamalar getirilir. Kısaca, İslâm hukukunda hemen hemen bütün iş ve işlemlerin velâyet kavramıyla irtibatlandırıldığı, bir konuda velâyete sahip olup olmamanın yahut velâyetin sınırlandırılması ya da kısıtlanmasının hukukî sistemin yanı sıra sosyal statü ve dinî kurullarla da alakalı olduğu görülür.

Velâyet Türleri. 1. Genel anlamda velâyet. İslâm hukukunda bir tasarrufun meşrû olabilmesi o tasarrufu câiz kılan bir yetkinin veya yetkilendirmenin bulunmasına bağlıdır. Bu şer'î yetki şâriin izin vermesinden yahut serbest bırakmasından kaynaklanır. Sözü edilen yetki, kişiye doğrudan tanınmış olabileceği gibi bir kimseye tanınmış yetkinin başkasına devredilmesinden de ortaya çıkabilir. Bu geniş anlam yelpazesini içine almak üzere fıkıh mezhepleri velâyetin türlerini değişik biçimlerde gruplandırmıştır. Hanefî mezhebin-

de velâyet şer'an sabit olan velâyet ve mâlikin yetkilendirmesiyle sabit olan velâyet şeklinde iki kısma ayrılır. Şer'an sabit olan velâyetin şer'î velâyet yahut kanunî velâyet diye adlandırılması da mümkündür. Şer'î velâyet kapsamında babanın, -babanın babası olan- dedenin, vasînin ve hâkimin velâyeti yer alır. Şer'î velâyet evlendirme velâyeti ve diğer muâmelât işlemlerine ilişkin velâyet olmak üzere iki kısma ayrılır. Birincisine şahıs üzerinde velâyet, ikincisine mal üzerinde velâyet de denir. Mâlikin yetkilendirmesiyle sabit olan velâyet ise vekâlet ve vasiyettir. Şâfiî mezhebinde velâyet hüküm / hükümrânlık velâyeti, akidden kaynaklanan velâyet ve akrabalık velâyeti şeklinde üç kısma ayrılır (Mâveridî, VIII, 340). Hüküm velâyeti genel ve özel diye iki çeşittir. Genel hüküm velâyeti imâmet (devlet başkanlığı), özel hüküm velâyeti ise kazâdır. Akdî velâyet de vekâlet ve vasiyet olmak üzere ikiye ayrılır. Vekâlet hayattaki kişilere niyâbeti, vasiyet ise ölüye niyâbeti içerir. Akrabalık velâyeti de genel ve özel kısımlarına ayrılır. Genel akrabalık velâyeti baba ve dedenin küçük çocukları üzerindeki velâyetidir. Evlendirme dışındaki her konu genel akrabalık velâyeti kapsamında yer alır. Baba ve dede ölümleri esnasında bu yetkilerini başkalarına devredebilir, küçük çocukları için vasî tayin edebilir. Özel akrabalık velâyeti ise baba tarafından erkek akrabaların (asabe) sadece evlendirme konusundaki velâyetidir. Şâfiî hukukçuları, velâyetin illetini yakın akrabalık diye belirledikleri için baba ve dede dışındaki asabeye evlendirme yetkisi tanımazlar. Baba ve dede, genel akrabalık velâyetinden farklı olarak kendilerine tanınmış bu yetkiyi ölüm esnasında başkasına devredemezler. Şâfiî mezhebindeki akrabalık velâyeti ve hüküm velâyetinin Hanefîler'deki şer'î velâyeti büyük ölçüde karşıladığı düşünülürse velâyetin türleri konusunda iki mezhep arasında ciddi bir ayrılık bulunmadığı söylenebilir.

2. Dar anlamda velâyet. Başta küçükler olmak üzere tam ehliyesizler ve eksik ehliyetliler üzerindeki velâyetle kızların evlendirilmesi konusundaki velâyeti ifade eder. Bu da mal üzerinde velâyet ve şahıs üzerinde velâyet şeklinde iki kısma ayrılır. Küçükler üzerindeki velâyet hukuk mantığı ve felsefesi açısından acziyetle temellendirilir. Bir tür yetersizlik durumu olan acziyet gözetim ve himayeyi gerektirdiğinden böyle bir velâyet tesisine gidilmiştir. Aklın kemale ermemiş olması gerçek acziyet, kölelik ise hükmi acziyettir. Velâyet-

te aslolan, kişinin önce kendi şahsı üzerinde velâyete sahip bulunması, şartlar gerçekleştiğinde bu velâyeti başkaları üzerinde de uygulamasıdır. Hükmen acizliğinden dolayı kölenin şahitlik etmesi, hüküm verecek bir konumda yer alması, mülk edinmesi veya birini evlendirmesi söz konusu değildir.

a) Mal üzerinde velâyet. Velâyet, esas itibarıyla acziyetten kaynaklanan ehliyet noksanlığını telâfi etmek için meşrû kıldığından velâyetin ehliyetle bağlantısını daima göz önünde tutmak gerekir. "Kişinin şer'an muteber sayılacak şekilde tasarrufta bulunmaya elverişli olması" anlamına gelen ve bu yönüyle "fiil ehliyeti" şeklinde de adlandırılan edâ ehliyeti akıl ve temyiz gücüne dayanır. Bu bakımdan aklın henüz kemale ermediği küçüklük, akıl zayıflığı (ateh) ve akıl hastalığı (cünûn) gibi durumlar, aynı zamanda bu durumda olanlar üzerindeki velâyetin sabit olmasının da gerekçesini teşkil eder. İslâm hukukunda hür bir kimse üzerinde velâyet söz konusu değilse de acziyet sebebiyle küçükler üzerinde velâyet söz konusudur. Bu noktadan bakıldığında bu velâyetin yegâne sebebinin küçüklük olduğu ve gözetim ve himaye amacı taşıdığı söylenebilir.

Çocukta akıl ve temyiz gücünün gelişiminde temyiz öncesi dönem, temyiz dönemi ve temyiz sonrası bulûğ ve rüşd dönemi olarak başlıca üç evre vardır. İlk iki evrede çocuk üzerinde değişik derecelerde velâyet söz konusudur. Temyiz öncesi dönemde ehliyetin temeli olan akıl ve temyiz gücü yok veya yok hükmünde olduğundan temyiz yoksunu kimseler için edâ ehliyeti söz konusu değildir ve yaptıkları hukukî işlemler de yok hükmündedir. Çocuk açısından edâ ehliyeti ancak temyiz evresinde başlar. Bu evresinde de eksik (kâsır) edâ ehliyeti vardır ve bu ehliyet temyizden bulûğa kadar geçen dönemi içine alır. Küçüğün bu dönemde velinin himayesi ve yol göstermesine ihtiyacı vardır. Mümeyyiz çocuğun yaptığı hukukî işlemler velâyet açısından üç grupta değerlendirilir. 1. Hibeyi kabul gibi sırf yararına olan tasarrufları velisinin icâzetine bağlı olmaksızın geçerli sayılır. 2. Hibe, talâk ve karz gibi sırf zararına olan tasarrufları velisi icâzet verse dahi geçerli olmaz. 3. Alım satım, kiralama gibi yarar ve zarara ihtimali bulunan tasarrufları velâyete ihtiyaç gösterir. Çocuğun bu türden tasarrufları sahih olarak in'ikad eder, fakat işlerlik kazanması (nefâz) velisinin icâzetine bağlıdır. Velisi icâzet verirse nâfiz olur, vermezse yapıldığı andan itibaren bâtil sayılır. Çocuğun

tasarruflarının hükmüne ilişkin bu ayırım onun malları konusunda velinin ne tür tasarruflarda bulunabileceğini de gösterir. Veli çocuğun mallarında zarara yol açacak bir tasarrufta bulunamaz; meselâ malını hibe edemez, tasadduk edemez, vasiyet edemez. Mâlikîler mümeyyiz çocuğun tasarruflarının hükmü konusunda Hanefîler'in görüşünü büyük ölçüde benimserken Şâfîiler mümeyyiz çocuğun yaptığı hukukî işlemleri velinin gözetim ve denetimine tâbi kılmazlar ve çocuğun bütün tasarruflarının bâtil olacağını ileri sürerler. Hanbelîler'e göre ise çocuğun önceden verilmiş izne dayanarak yaptığı tasarruflar geçerlidir, izinsiz yaptığı tasarruflar ise bâtil olup sonradan verilen icâzetle sahîh hale gelmez. Aklın kemale ermesiyle temyiz gücü de kemale erer ve bu sayede kişi tam edâ ehliyetine sahip olur. Tam edâ ehliyetiyle edânın vâcipliği hükmü de sabit olur. Artık kişi dinî / hukukî sorumluluk altına girmiş, hukukî tasarruflarını kimsenin yol göstermesine, denetim ve himayesine gerek kalmadan tek başına yapabilecek ve sonuçlarını üstlenebilecek düzeye gelmiştir. Ancak özellikle evlenme akdi hususunda kızlar için velâyetin devam edip etmeyeceği konusu İslâm hukukçuları arasında tartışmalıdır (aş.bk.).

Çocuğun malî üzerindeki velâyetin illetinin yaş küçüklüğü olduğu hususunda İslâm hukukçuları görüş birliği içindedir. Ehliyet ve velâyet açısından mecnun gayri mümeyyiz çocuk hükmünde, ma'tûh ise mümeyyiz çocuk hükmündedir. Çocuk üzerinde velâyet hükmünün sübûtu için mahkeme kararına ihtiyaç yoktur; velâyet hükmü şer'an kendiliğinden sabit olur. Kaynaklarda yer alan, "Çocuk üzerinde velâyetin gerekmesi ihtiyarî değil cibrîdir" tarzındaki ifadeler (İbn Emîru Hâc, II, 214) bu velâyetin bir mahkeme kararı gerektirmeden sabit olduğunu belirttiği gibi baba ve dedenin velâyetlerinin zati bir nitelik taşıdığını, dolayısıyla kendilerini bu velâyet sorumluluğundan azletme haklarının bulunmadığını da gösterir.

Küçükler üzerindeki bu velâyetin temel sebebi babalık vâfidir. Babanın babası olan dede de baba hükmündedir. Baba ve dedenin tayin ettiği vaî velâyet yetkisini bunlardan alır. Onların bulunmadığı durumlarda ise çocuğun malî konulardaki velâyeti diğer akrabalarına değil kadıya / mahkemeye intikal eder. Babalık vasfının velâyetin temel sebebi oluşu bu vasfın, babayı şefkat tamlığı sayesinde çocuk hakkında çok iyi düşünme ve onu gözetmeye sevkedeceği fikrine dayandırılır. Zira ba-

ba aklının ve re'yinin tamlığı sebebiyle bu gözetime muktedirdir. Gözetime güç yetiren âciz olan üzerindeki velâyetinin mâkul ve meşrû oluşunu açıklamak için kaynaklarda velâyetin yardım etme, iyilikte bulunma ve muhtacın elinden tutma kabîlinden olduğu ve bunların hem aklen hem şer'an güzelliği ifade edilerek velâyetin aynı zamanda kudret nimetine bir şükür sayıldığına dikkat çekilir. Çocuk üzerinde velâyetin sıra düzeni de şefkat ve himaye anlayışı üzerine temellenir. Buna göre sıralama baba, babanın vasîsi, dede, dedenin vasîsi, kadı ve kadının tayin ettiği kişi şeklindedir. Çocuğun malında anne, kardeş ve amca dahil başka kimsenin tasarruf yetkisi yoktur (ayrıntılı bilgi için bk. Kâsânî, II, 249-250).

b) Şahıs üzerinde velâyet. Bu velâyetle daha çok evlendirme velâyeti kastedilir. Bütün fıkıh mezhepleri evlenme konusunda kadınların farklı derecelerde velâyet altında bulunduğunu kabul eder. Mâlikî mezhebinde velâyetin kızın mı yoksa velinin mi hakkı olduğu hususunda bir tartışma varsa da genelde bütün mezheplerde bunun velinin hakkı olduğu görüşü hâkimdir. Evlendirme velâyetinin gerekçesi ve buna bağlı olarak bu velâyetin süresi hakkında mezhepler arasında görüş ayrılıkları bulunduğu gibi bu velâyetin nikâh akdinin bir şartı olup olmadığı, şart ise ne tür bir şart olduğu konusu da tartışmalıdır. Şâfîî, Hanbelî ve ağırlıklı görüşe göre Mâlikî mezhebinde velâyet bir sıhhat şartıdır; Hanefîler ise bunu nefâz şartı sayar. Evlendirme velâyetinde konunun biri velinin evlendirme yetkisi, diğeri evlenme akdinin veli tarafından icrası şeklinde iki ayrı düzeyde ele alınması meselenin anlaşılmasını kolaylaştırıp bazı karıştırmaları önleyebilir. Velinin evlendirme yetkisini taşımaya onun aynı zamanda icbar yetkisine (velâyet-i icbâr) sahip olması anlamına gelir. Bu yetkiye sahip olan veli kızın rızasına bakmadan onu istediği kişiyle evlendirebilir. Evlenme akdinin veli tarafından icrası kadının istediği biriyle velisi tarafından evlendirilmesi demektir. Bu ikinci durumda velinin zorlama yetkisi yoktur ve kadının rızası esastır, veli sadece evlenme akdini icra eder.

Velinin Evlendirme Yetkisi. Evlendirme velâyetinin illetinin ne olduğu ve bu velâyetin kime / kimlere ait olduğu konusunda İslâm mezhepleri arasında derin ihtilâflar vardır. Evlendirme velâyetinin gerekçesi olarak daha çok yaş küçüklüğü ve evlenmemiş olma (bekâret) söz konusu edilir. Evlendirme velâyetinin illeti Hanefî mez-

hebinde küçüklük, Şâfîiler'de bekâret, Mâlikîler'de ise yerine göre bekâret, yerine göre küçüklüktür. İcbar velâyetine sahip olan baba küçük bâkire kızını istediğiyle evlendirebilir. Bu konuda veli için tek sınırlama kızını evlendireceği kişinin kıza denk olması ve bu akdin denk bir mehir karşılığında yapılmasıdır. Çünkü evlenmede ve mehirde denklik evlenecek kızın temel haklarından. Hanefî mezhebine göre velâyet nikâh akdinin nefâz şartlarından biridir (diğer ikisi bulûğ ve hürriyettir). Hanefî literatüründe yer alan, "Velâyeti bulunmayan kişinin yaptığı akid in'ikad etmez" ifadesi (a.g.e., II, 237) velâyetin esasta bir nefâz şartı olmasıyla çelişmez. Çünkü bu tür ifadeler, akdi yapan kişinin asgari ehliyet şartına sahip olması ve yapılan akde onay verebilecek bir yetkilinin (veli) bulunmasının gerekliliğini anlatır.

Nikâh akdi bağlamında dört çeşit velâyet söz konusudur. 1. Velâyetü'l-milk. Mülkiyet hakkının sonucu olarak efendinin köle ve câriyesi üzerindeki evlendirme yetkisidir. 2. Velâyetü'l-karâbe. Akrabalık sebebiyle velâyettir. 3. Velâyetü'l-velâ. 4. Velâyetü'l-imâme. Devlet başkanının velâyettir. Hanefîler'in bu yaklaşımı genelde Şâfîî ve Hanbelî mezheplerince de benimsenmiştir. Bunlardan akrabalık sebebiyle velâyet ayrı bir önem taşımaktadır. Küçük kız üzerindeki velâyetin temel sebebinin akrabalık olduğu hususunda ihtilâf yoktur. Ancak bu velâyetin sübût sebebi konusunda farklı görüşler ileri sürülür. Hanefîler'e göre bu salt akrabalık iken Şâfîiler'e göre yakın akrabalıktır. Bu yaklaşım farklılığının uygulamadaki sonucu baba ve dede dışındaki asabenin, yani kişiye baba tarafından bağlanan amca, erkek kardeş gibi akrabaların evlendirme yetkisinin bulunup bulunmadığı noktasında ortaya çıkmaktadır. Hanefîler asabenin evlendirme yetkisini icmâlen kabul etmekle birlikte, baba ve dede dışındaki bir akraba tarafından evlendirilen küçüğe bulûğ yaşına ulaştığında bu evliliği sürdürüp sürdürmeme konusunda seçim hakkı (bulûğ muhayyerliği) tanınır (Hanefîler'in bu konudaki gerekçeleri için bk. İbnü'l-Hümâm, III, 265-268). Hanefî mezhebinde diğer mezheplerden farklı olarak genelde asabeye velâyet hakkı tanınmasının yanında kişiye anne tarafından bağlanan ve "zevî'l-erhâm" denilen yakınların velâyeti de gündeme gelmiştir. Hanefîlik dışındaki mezhepler baba ve dededen başka asabeye küçükleri evlendirme yetkisi vermediği için onlarda zevî'l-erhâmın velâyeti -ferdî görüşler hariç- neredeyse hiç söz konusu edil-

memiştir. Ancak zevi'el-erhâmın küçükleri evlendirme velâyetinde Hanefîler de görüş birliği içinde değildir. Ebû Hanîfe, asabenin bulunmaması durumunda zevi'el-erhâmın evlendirme velâyetine sahip olacağını öne sürmüştür. İmam Muhammed ise asabe dışındaki yakınların böyle bir yetkisinin bulunmadığını savunmuştur; Ebû Hanîfe'den de bu yönde rivayet aktarılır. Ebû Yûsuf'un görüşü ise çok açık değildir, bununla birlikte Muhammed'e yakın bir görüş benimsediği yönünde yaygın bir nakil vardır. Sonraki bazı Hanefî âlimleri Ebû Hanîfe'nin görüşünü istihsan, Muhammed'in görüşünü kıyas diye nitelemişlerdir. İmam Muhammed'in görüşünün temel gerekçesi velâyet hükmünün, akrabayı (aile) kendilerine denk olmayan birinin içlerine girmesinden korumak amacıyla sabit olduğu ve bu koruma işinin asabe tarafından yapılacağı yönündeki kabulüdür. İmam Muhammed'in bir diğer gerekçesi de nikâhın asabeye aidiyetini ifade eden rivayettir. Ebû Hanîfe ise velâyetin koruyup gözetme amacına dayandığını ve bu amacın doğal olarak şefkat gösterecek akrabalar eliyle gerçekleşeceğini belirtir. Ebû Hanîfe'nin bu görüşüne atfedilen bir gerekçe de velâyet hükmünün mirasçılık hükümleriyle ilişkili bulunduğu, dolayısıyla mirasçı olabilen herkesin veli de olabileceği şeklindedir. Bu sebeple asabe velilerin yokluğu durumunda -anne, kız, oğulun kızı, hala gibi- diğer bazı yakınlar veli olabilir (Muvaffakuddin İbn Kudâme, IX, 360; Bâbertî, II, 267). Hanefî mezhebinde evlendirme velâyeti velâyete konu kadın açısından ise iki farklı yaklaşımla ele alınır. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un ilk görüşüne göre bunlar velâyet-i icâb ve velâyet-i istihbâbdır. Velâyet-i icâb (zorunlu / zorlayıcı velâyet) küçük bâkire kız üzerindeki velâyeti, velâyet-i istihbâb ise (yapılması güzel bulunan velâyet) ergen bâkire kız üzerindeki velâyeti ifade eder. Birinci tür velâyet veliye icbar hakkını tanıırken ikincisi tanımaz. İmam Muhammed'in ve sonraki görüşünde Ebû Yûsuf'un anlayışına göre velâyet "velâyet-i istihbâd" ve "velâyet-i şirket" diye ikiye ayrılır.

Şâfiîler, mücbir veli olarak niteledikleri baba ve dede dışındaki asabenin evlendirme yetkisi bulunmadığı görüşündedir. Bunun temel gerekçesi de şudur: Nikâh akdi esasında kadınlar yönünden bir tür zarar içeren bir akiddir. Evlendirme yetkisinin -nasta ve icmâda- sadece babaya ve dedeye tanınması bu ikisinin tam bir şefkate sahip olmasıyla ilgilidir. Evlilikte kız açısından söz konusu olabilecek muhte-

mel zararı baba ve dedenin kâmil şefkatiyle dengelemek mümkündür. Baba ve dede dışındakiler için kâmil şefkatten bahsetmek zordur. Nitekim onların küçüklerin malları üzerinde velâyet hakkının bulunmadığında İslâm hukukçuları görüş birliği içindedir ve bu ortak görüşün sebebi bu yakınların baba ve dede gibi tam bir şefkate sahip olmayışlarıdır (ayrıntılı bilgi için bk. Ebû İshak eş-Şîrâzî, II, 430-431; Şehâbeddin el-Karâfî, IV, 217). Mâlikî mezhebinde ise evlendirme velâyeti hakkında farklı bir değerlendirme vardır. Mâlik'e göre evlenme konusunda hür kadın üzerindeki velâyetin sübût gerekçesi ihtiyaçtır. Küçük kız çocuğunda şehvet bulunmadığından bir ihtiyaçtan söz edilemez, dolayısıyla küçük kız çocuğunu hiç kimse evlendiremez. Ancak babanın bu işi yapabileceğine dair özel bir nas bulunduğu için ona bu istisnai yetki tanınmıştır. Bu nas Hz. Ebû Bekir'in, kızı Âişe'yi Resûl-i Ekrem'le evlendirmesi ve Resûl-i Ekrem'in bunu takrir etmesidir. Bu mezhebe göre mücbir veli sadece babadır.

Küçükleri evlendirme velâyetinin ne tür bir maslahat olduğunu tesbite çalışan Gazzâlî gibi bazı usulcüler, küçük kız ve erkek çocuklarını evlendirme yetkisinin veliye bırakılmasında herhangi bir zaruret bulunmadığını, fakat maslahatların sağlanması, denk talibin kaçınılması, ileride beklenen uygun geçime adım atılması gibi gerekçelerle buna ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Böyle olunca evlendirme yetkisinin veliye bırakılması küçükün terbiyesi, emzirilmesi ve onun için yiyecek ve giyecek satın alınması gibi işlerin veliye bırakılması gibi değildir, çünkü bunlar zorunlu şeylerdir ve hukuk düzenlerinde bu hususta farklılık olabileceği düşünülemez. Halbuki küçük yaşta evlenme meselesi şehvet baskısından ve üreme ihtiyacından değil, ailelerin ve toplulukların kaynaşarak yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve hısımların birbirine arka çıkması gibi ihtiyaçlardan doğmuştur ve bu tür işlerde hiçbir zaruret yoktur. Buna rağmen evlendirme işi gerçekleşirse bunun denk biriyle ve eşdeğer bir mehirle yapılması gerekir (Gazzâlî, I, 367). İbn Şübrûme ve Mu'tezile âlimi Ebû Bekir el-Esam ise bütün mezheplerin söz konusu ettiği toplumsal ve siyasal maslahatı dikkate almayıp evlilik akdinin meşruiyet sebebine ve gerekçesine yoğunlaşarak küçük kızın baba dahil hiç kimse tarafından evlendirilemeyeceğini ileri sürmüştür (Serahsî, IV, 212). 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde küçük yaşta evlendirme konusu bu gö-

rüş doğrultusunda düzenlenmiş ve erkek çocukların on iki, kız çocukların dokuz yaşından önce evlendirilmesi yasaklanmıştır (Aydın, s. 186).

Bulûğa ermiş kız üzerinde velâyetin sürüp sürmemesi bu velâyetin gerekçesi konusundaki görüşlere göre değişiklik gösterir. Velâyetin illetini bekâret kabul eden mezhepler ve hukukçular, bâkire kız üzerindeki evlendirme velâyetinin bulûğdan sonra da devam edeceğini ileri sürerler. Bunlara göre kızdın izin istenmesi ve onun rızasının gözetilmesi müstehap olmakla birlikte mücbir veli bâkire kızını evliliğe icbar edebilir. Dul kadının kendi rızası dışında evlendirilemeyeceği konusunda ise görüş birliği vardır (evlendirme velâyetinin illetinin bekâret olduğu görüşünün gerekçeleri için bk. Ebû İshak eş-Şîrâzî, II, 429-430; Şehâbeddin el-Karâfî, IV, 216). Kız üzerindeki velâyeti Şâfiî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel kızın evlenmeyi ve evlenmenin sonucunu bilemeyecek durumda olmasıyla temellendirir. Bunların görüşünün dayandığı hukuk mantığının özü evlenme akdinin sadece cinsel tatmin amacına yönelik olmadığı, evlenmenin insanın sükûn arayışının karşılanması, neslin devamı gibi amaçlarla da yapıldığı, bu amaçlar her koca ile gerçekleşmeyeceğinden koca bulma işinin kızlara bırakılması durumunda kızların acele ile karar verme ve kötü seçimde bulunma yüzünden uygun olmayan kişilerle evlenebilecekleri şeklinde ifade edilebilir.

Evlenme Akdinin Veli Tarafından İcrası. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde (Ahmed b. Hanbelî'den aksi yönde bir rivayet de vardır) kızdın kendi başına evlenme akdinde taraf olamayacağı ve kendi sözleriyle akdi kuramayacağı kabul edilir. Hatta velisi ona bu izni vermiş olsa bile bu şekilde yapacağı akid bâtil sayılır. Günümüzde evlenecek tarafların bizzat irade beyanlarına dayalı nikâh akidlerine karşı çıkılmasının sebeplerinden biri kadının evlenme akdini bizzat icra etmesidir. Hanefî mezhebi dışındaki bu mezheplere göre hem bâkire kızların hem de dul kadınların evlenme akidleri velileri tarafından icra edilir. Buradaki velâyet evlenme akdinde kadının temsiliyle ilgili olduğu için akdin yapılması anlamındaki bu velâyet baba ve dedenin yokluğunda yakınlık sırasına göre diğer akrabalar tarafından da yerine getirilebilir. Nikâhı akdedecek bir veli bulunmaması veya kızdın istemesine rağmen velilerin akdi icradan kaçınması durumunda bu yetki devlet başkanına / kadiya itikal eder (kadınların velisiz ev-

lenemeyecekleri görüşünün gerekçeleri için bk. İbn Kudâme, IX, 344-346).

Hanefiler ise velâyetin gerekçesinin yaş küçüklüğü olduğunu, bulûğla birlikte bu gerekçenin ortadan kalktığını ileri sürerler. Bulûğa ermiş kız Hanefî hukukçularına göre hür ve muhatap alınabilen bir insandır ve başkasının onun üzerinde velâyeti yoktur. Bekâretin icbar illeti olmadığı, dolayısıyla bulûğa ermiş bâkire kızın velisi tarafından zorla evlendirilmeyeceği konusunda Hanefiler'in birçok akfî ve naklî gerekçeleri vardır. Hanefiler, bulûğa ermiş bâkire kızın bir malı hakkında başka birinin kızdan izinsiz tasarrufta bulunma yetkisinin bulunmadığından hareketle bütün mal varlığının kişinin canından daha aşağı bir değerde olduğunu ve bir kız için bütün mal varlığını kaybetmenin istemediği biriyle evlenmekten daha hafif kalacağını ifade ederler. Hanefiler ayrıca, bulûğa ermiş kızın zorla evlendirilmesinin dinin ana ilkelerine uymayacağını ve nikâh aktinin meşruiyet amacına da aykırı düşeceğini ileri sürerler. Şöyle ki: Nikâh aktinin meşrû kılınışı amacı insan neslinin devamı yolunda karı koca arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve aile ortamında çocukların terbiyesinin sağlanmasıdır. Bu amaç birbirinden hoşlanmayan çiftler arasında gerçekleşmez. Bir işe başlamadan önce o işin şâriini amacına uygun sonuç doğurmayacağına dair bir sebebin varlığı biliniyorsa onun artık câiz olmaması gerekir. Bu durumun baştan bilinmeyip sonradan ortaya çıkması ise bundan farklıdır (ayrıntılı bilgi için bk. Kâsânî, II, 248-249).

Hanefiler, bâkirenin görüşünün sorulmasını ve izninin alınmasını emreden birçok hadis bulunduğunu, dolayısıyla velinin icbar yetkisine sahip olduğunu söylemenin hadislerin gerektirdiği sonuca ters düşeceğini öne sürmüşlerdir. Bu hadislerden bazıları şunlardır: Bir genç kız Hz. Peygamber'in yanına gelerek babasının kendisini istemediği biriyle evlendirdiğinden şikâyet etmiş, Peygamber de kızı bu evliliği sürdürüp sürdürmeme konusunda muhayyer bırakmıştır (Ebû Dâvûd, "Nikâh", 25). "Başından evlilik geçmiş kadın (eyyim) kendi nefsi üzerinde velisinden daha çok hak sahibidir. Bâkirenin ise görüşü alınır, susması izin verdiği anlamına gelir" (Müslim, "Nikâh", 64-68; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 26). Yine bir genç kız Hz. Âişe'ye gelip babasının kendisini amcasının oğluya evlendirmek istediğini, fakat kendisinin bunu istemediğini söylemiş, konu Resûl-i Ekrem'e intikal etmiş, Resûl-i Ekrem de kızın babasına kızını zorla evlendirme yet-

kisinin bulunmadığı, bu konuda kararın kızı aît olduğu yönünde haber göndermek isteyince kız, "Yâ Resûlallah! Babamın yaptığını onaylıyorum. Ben babalarının böyle bir yetkilerinin olmadığını kadınlara öğretmek istedim" demiştir (İbn Mâce, "Nikâh", 12, 1274). Hanefiler'de, bulûğa ermiş bâkire kızın zorla evlendirilmeyeceği konusunda görüş birliği bulunmakla birlikte kızın evlenmek için velisinden izin almak zorunda olup olmadığı hususunda farklı iki anlayıştan söz edilebilir. Birincisine göre ergen kız velisi izin vermese de kendi istediği biriyle evlenebilir; ancak bu evliliğin denk biriyle ve denk mehirle yapılması şarttır. Aksi takdirde velinin, "kefâet" bulunmadığı veya mehrin denk olmadığı gerekçesiyle yapılan akde itiraz etme hakkı doğar (bk. KEFÂET). Bu görüş Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsuf'a aittir. İmam Muhammed ise müşterek bir velâyetten bahseder. Buna göre ne baba kızını ona sormadan evlendirebilir ne de kız babasına sormadan evlenebilir.

Velide Bulunması Gereken Şartlar. Bunlardan en başta gelen üç şartın akıl, hürriyet ve İslâm olduğu hususunda fıkıh mezhepleri görüş birliği içindedir. Bu üç şartın dışındaki şartlarda ihtilâf vardır. Nitekim veli olabilme için adalet, erkeklik ve rüşdüli şart olup olmadığı konusunda farklı yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Hanefiler'in dışındaki mezheplere göre velinin erkek ve âdil olması şart iken Hanefiler'de kadın ve fâsıkın velâyeti hususunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Sefihin velâyeti konusu da mezhepler arasında tartışmalıdır (ayrıntılı bilgi için bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 10; Muvaffakuddin İbn Kudâme, IX, 366-369; İbnü'l-Hümâm, III, 274-275; Hatîb eş-Şirbînî, III, 207-219; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, II, 230).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "vly" md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "vly" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "vly" md.; Hırakî, *el-Muhtâşar* (nşr. M. Zühre eş-Şâvîş), Dimaşk 1378/1959, s. 140-144; İbnü'l-Cellâb, *et-Tefrî* (nşr. Hüseyin b. Sâlim ed-Dehmânî), Beyrut 1408/1987, II, 32; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1414/1994, VIII, 340; IX, 37-140; İbn Hazm, *el-Muhtâllâ*, VIII, 451-463; Ebû İshak eş-Şirâzî, *el-Muhezzeb* (nşr. Zekerriyâ Umeyrât), Beyrut 1995, II, 429-431; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-ma'âlab fi dirâyeti'l-mezheb* (nşr. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb), Cidde 1428/2007, V, 459-463; XII, 42-45; Serahsî, *el-Mesbû*, IV, 212-228; V, 2-15; Gazzâlî, *Mustasfâ: İslâm Hukuk Metodolojisi* (trc. Yunus Apaydın), İstanbul 2006, I, 367; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahşîl* (nşr. Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl), Beyrut 1988, IV, 262; Kâsânî, *Bedâ'î*, II, 233-252; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 7-14; Muvaffakuddin İbn

Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Abdülfettâh M. el-Hulvî), Riyad 1419/1999, IX, 344-430; Nevevî, *Minhâcü'l-fâilî-bîn* (nşr. M. M. Tâhir Şa'bân), Cidde 2005, s. 375-379; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-tâ'îli'l-Muhtâr* (nşr. Mahmûd Ebû Dakika), Kahire 1370/1951, III, 90-97; Şehâbeddin el-Karâfî, *eş-Zahîre* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1994, IV, 202, 216-240; Bâbertî, *el-İnâye*, Beyrut 1971, II, 250-269; İbn Melek, *Şerhu'l-Menâr*, İstanbul 1965, s. 274-275; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (nşr. Abdürrezzâk Gâlib Mehdî), Beyrut 2003, III, 246-294; İbn Emîru Hâc, *et-Taqrîr ve't-tahbîr* (nşr. Abdullah Mahmûd M. Ömer), Beyrut 1999, II, 214; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, III, 117-146; Hatîb eş-Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc* (nşr. M. Halîl Aytânî), Beyrut 1418/1997, III, 198-219; Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, *Ğamzû 'uyûni'l-beşâ'ir*, Beyrut 1405/1985, II, 101; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, Kahire, ts. (Dâru İhyâi'l-kütübi'l-Arabîyye), II, 222-248; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Riyad 1423/2003, IV, 153-203; M. Akif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s. 154-162, 186; Saffet Köse, "İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 2003, s. 101-116.

H. YUNUS APAYDIN

VELÂYET-i FAKİH

(ولاية الفقيه)

Humeynî tarafından ileri sürülen siyasal teori.

Sürgün olarak bulunduğu Necef'te Âyetullah Humeynî tarafından öne sürülen velâyet-i fakih teorisi 1979'da İran'da meydana gelen ihtilâlin ardından İran İslâm Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden biri olmuş ve Şii İsnââşeriyye siyaseti anlayışında önemli bir dönüşümü başlatmıştır. Velâyet-i fakih terkihi esasen "fakihin tasarruf yetkisi" anlamına gelse de siyasî bağlamda fakihin yönetim yetkisini ifade etmektedir. Ancak 1969-1970 yıllarında Necef'te talebelerine verdiği dersleri *Hükümet-i İslâmî* adıyla neşreden Humeynî, ilk defa Molla Ahmed en-Nerâkî'nin (ö. 1245/1829) *'Avâ'idü'l-eyyâm* adlı eserinde bir bölüm halinde yer verdiği velâyet-i fakih tabirinin muhtevasını genişleterek fakihlerin yetkisini daha da ileriye götürmüş, on ikinci imamın gaybeti döneminde âdil bir fakihin devleti yönetmesi gerektiği tezini ortaya atmıştır. Humeynî'ye göre "veliyü'l-emr" olan mâsum imamlar Hz. Peygamber'den devraldıkları velâyetle dinî ve dünyevî tam bir yönetim yetkisine sahiptir. Gaybet döneminde ise velâyet âdil fakihe intikal etmiştir.

İslâm düşüncesinde ve özellikle tasavvufta önemli bir terim olan velâyet fıkıhta "başkaları üzerinde tasarrufta bulun-